Christine Skovgaard

International sammenligning af elevers forældrebaggrund

Baggrundsnotat til PISA Etnisk 2015

Det Nationale Institut
for Kommuners og Regioners
Analyse og Forskning

International sammenligning af elevers forældrebaggrund – Baggrundsnotat til PISA Etnisk 2015

Publikationen kan hentes på www.kora.dk

© KORA og forfatterne, 2017

Mindre uddrag, herunder figurer, tabeller og citater, er tilladt med tydelig kildeangivelse. Skrifter, der omtaler, anmelder, citerer eller henviser til nærværende, bedes sendt til KORA.

© Omslag: Mega Design og Monokrom

Udgiver: KORA
ISBN: 978-87-7488-887-1
Projekt: 10599

KORA
Det Nationale Institut for
Kommuners og Regioners Analyse og Forskning

KORA er en uafhængig statslig institution, hvis formål er at fremme kvalitetsudvikling samt bedre ressourceanvendelse og styring i den offentlige sektor.

Det Nationale Institut for Kommuners og Regioners Analyse og Forskning

Købmagergade 22
1150 København K
E-mail: kora@kora.dk
Telefon: 444 555 00

Forord

Danmark deltager i 2015 for sjette gang i OECD-programmet PISA – Programme for International Student Assessment – et projekt, der har til hensigt at måle, hvor godt de unge er forberedt på at møde udfordringerne i dagens videns- og informationssamfund. De unge, der indgår i den internationale undersøgelse, er alle født i 1999 og er derfor 15-16 år gamle.

PISA 2015 gennemføres i Danmark af et konsortium bestående af KORA, Det Nationale Institut for Kommuners og Regioners Analyse og Forskning, Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse (DPU), Aarhus Universitet, Danmarks Statistik (DST) og SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd. Projektet er styret af en konsortiebestyrelse, som har mindst ét medlem fra hver af de deltagende institutioner. Under gennemførelsen af PISA 2015 har bestyrelsesmedlemmerne været analyse- og forskningschef Hans Hummelgaard, National Project Manager (NPM) og formand for bestyrelsen (KORA), seniorforsker Vibeke Tornhøj Christensen, Co-NPM (KORA), seniorforsker Jane Greve, lektor Lena Lindenskov (DPU), teamkoordinator Else Thousig (DPU), kontorchef Peter Linde (DST), konsulent Monika Klingsbjerg-Besrechel, datamanager (DST) og seniorforsker Chantal Pohl Nielsen, (SFI). Chantal Pohl Nielsen og SFI varetog frem til 2015 formandsposten for bestyrelsen og NPM-rollen, hvorefter den overgik til Hans Hummelgaard og KORA.

Undervisningsministeriet finansierer PISA-undersøgelsens gennemførelse, og en repræsentant fra ministeriets Styrelse for Undervisning og Kvalitet er medlem af PISA Governing Board (PGB), hvor deltagerlandene fastlægger de overordnede rammer for undersøgelsen sammen med OECD. Styrelsen for Undervisning og Kvalitet deltager desuden i konsortiebestyrelsesmøderne og bidrager til kvalitetssikringen af undersøgelsen i Danmark.

I Danmark har man besluttet at tilrettelægge PISA-undersøgelsen, så den giver mulighed for at sætte særskilt fokus på de unge med indvandrerbaggrund. I 2017 udarbejdede KORA rapporten ”PISA Etnisk”, som netop har fokus på eleverne med indvandrerbaggrund. Dette notat er udarbejdet i forlængelse af den rapport og uddyber resultaterne vedrørende elevernes forældrebaggrund ved at sammenligne Danmark med de øvrige OECD-lande. Særligt er fokus på de nordiske lande.

Forfatteren
Maj 2017

Indhold

1 Baggrund 5
2 Elevernes samlede socioøkonomiske baggrund 7
3 Forældrenes uddannelsesbaggrund 10
4 Forældrenes erhvervsmæssige stilling 13
5 Opsamling 16
Referencer 17

1 Baggrund

Dette notat uddyber resultaterne vedrørende elevernes forældrebaggrund i PISA Etnisk 2015. Fokus er at sammenligne Danmark og de nordiske lande med de øvrige OECD-lande. Tre mål er undersøgt, nemlig:

1. Forældrenes socioøkonomiske baggrund
2. Forældrenes uddannelsesbaggrund
3. Forældrenes erhvervsmæssige stilling.

Forklaring af de tre mål

PISA-indekset for forældrenes socioøkonomiske status beregnes ud fra en række oplysninger om forældrenes højeste uddannelsesniveau, erhvervsmæssige stilling, velstandsniveau, kulturelle besiddelser, uddannelsesmæssige ressourcer og antallet af bøger i hjemmet (se kapitel 2 i PISA Etnisk 2015). Den endelige socioøkonomiske status er beregnet således, at den gennemsnitlige OECD-elev har scoren 0, og standardafvigelsen for OECD-elevpopulationen er 1 (OECD 2012, 2014 og 2016). På grund af denne konstruktion er det muligt at sammenligne socioøkonomisk status på tværs af OECD-landene. For lande, hvor gennemsnittet på ESCS-indekset er over nul, har eleverne således i gennemsnit en bedre socioøkonomisk baggrund end gennemsnittet for OECD. Generelt angiver en højere værdi på ESCS-indekset en bedre socioøkonomisk baggrund.

Forældrenes uddannelsesbaggrund[1] er vist ved andelen af elever, der har mindst én forælder med en videregående uddannelse. Videregående uddannelse omfatter kort, mellemlang og lang videregående uddannelse samt forskeruddannelse (ph.d.). Andelen kan tage værdier mellem 0 og 100.

Forældrenes erhvervsmæssige stilling er beregnet ud fra elevernes besvarelser af spørgsmål om deres forældres arbejde.[2] Forælderen med den højeste arbejdsmarkedstilknytning er styrende og bestemmer dermed forældrenes samlede erhvervsmæssige stilling. Elevernes besvarelser af deres forældres arbejdsmarkedsstatus er kategoriseret via International Standard Occupation Codes (ISCO-koder) og derefter skaleret til et indeks, som kan antage værdier mellem 0 og 100. Skaleringen er gennemført ud fra den nyeste Internationale Socioøkonomiske Indeks (ISEI-08) for erhvervsmæssig status (OECD 2016, Ganzeboom 2010). Præcise formuleringer af, hvilke stillingskategorier der rangerer højest og lavest, kan findes i et notat af International Labour Office (ILO, 2012). For indekset gælder, at højere værdier på skalaen indikerer en højere erhvervsmæssig stilling.

Læsevejledning af figurerne

Figurerne i dette notat viser, hvordan forskellige OECD-lande ligger i forhold til hinanden med hensyn til de tre mål for forældrenes baggrund.

Danmark er markeret med en stor orange prik, mens de nordiske lande er markeret med store prikker.

I nogle lande har eleverne signifikant forskellige forældrebaggrunde fra eleverne i Danmark, hvilket er illustreret i figurerne ved hjælp af farver. Grønne prikker betyder, at værdierne er

---

1 Uddannelsesbaggrund er baseret på den OECD-konstruerede variabel HISCED, som er baseret på elevernes angivelse af forældrenes højeste uddannelse. Kategoriseringen for variablen HISEC er følgende: Grundskole: ingen kode, ISCED 1 og ISCED 2. Ungdomsuddannelse: ISCED 3 og ISCED 4. Videregående uddannelse: ISCED 5 og ISCED 6.

2 Spørgsmålet om fx moderens arbejde er: "Hvad er din mors arbejde (fx skolelærer, køkkenmedhjælper, salgschef)? Skriv stillingsbetegnelsen".

signifikant højere end for Danmark. Blå prikker betyder, at værdierne ikke er signifikant forskellige fra Danmark. Endelig betyder røde prikker, at værdierne er signifikant lavere end i Danmark. Der er testet på et 5 % signifikansniveau.

I nogle lande er spredningen på forældrenes baggrund stor. Det kan resultere i, at nogle lande viser sig ikke at være signifikant forskellige fra Danmark, selvom andre lande med en værdi tættere på Danmark vil være signifikant forskellige fra Danmark. Det kan fx ses i forældrenes uddannelsesbaggrund for elever med 2. generationsindvandrerbaggrund, hvor Chile ikke er signifikant forskellig fra Danmark, mens Norge og Australien er signifikant forskellige fra Danmark, selvom deres andele ligger tættere på Danmarks.

2 Elevernes samlede socioøkonomiske baggrund

Elever i Danmark har internationalt set en stærk socioøkonomisk baggrund, når denne måles med ESCS-indekset. I en international sammenligning er det kun elever fra Island, som har en stærkere socioøkonomisk baggrund end eleverne fra Danmark, når vi ser på elever uden indvandrerbaggrund. I de andre tre nordiske lande (Norge, Sverige og Finland) har forældre til elever uden indvandrerbaggrund en signifikant lavere socioøkonomisk baggrund end i Danmark.

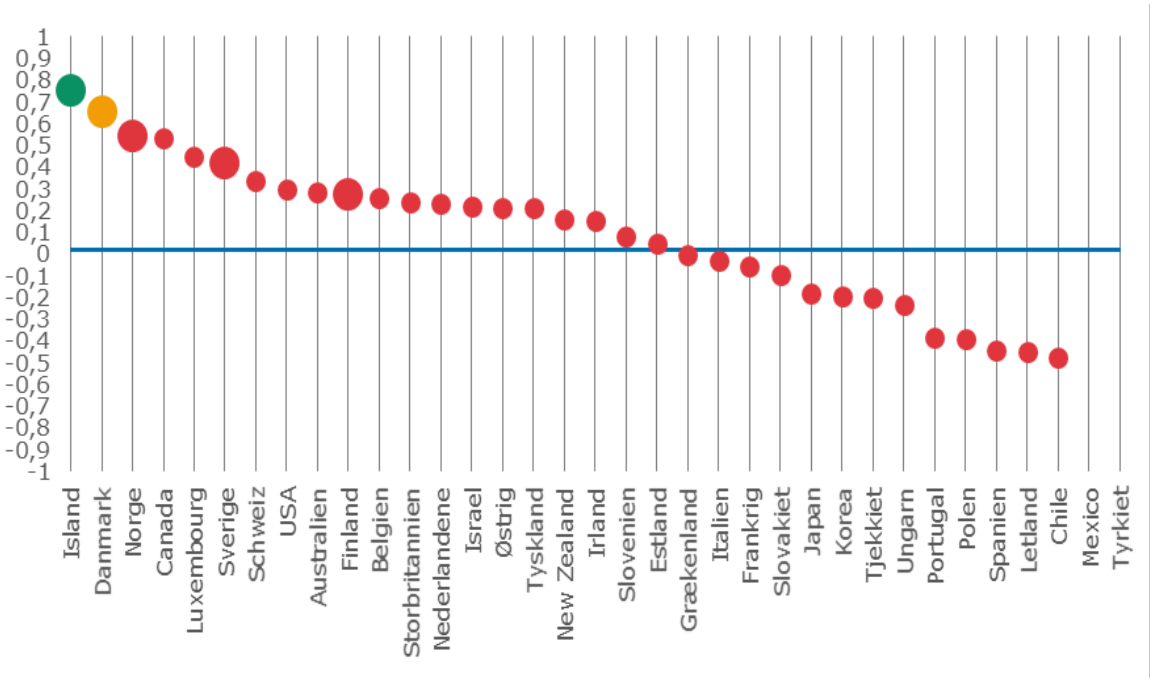
Den relativt stærke socioøkonomiske baggrund blandt elever i Danmark gælder ligeledes i gennemsnit for elever med 1. generationsindvandrerbaggrund. Kun elever med 1. generationsindvandrerbaggrund fra Canada har en signifikant stærkere socioøkonomisk baggrund i forhold til eleverne fra Danmark. I Norge, Sverige og Finland har elever med 1. generationsindvandrerbaggrund en lavere socioøkonomisk baggrund end i Danmark. Island er ikke signifikant forskellig fra Danmark.

Eleverne med 2. generationsindvandrerbaggrund i Canada, Island, Ungarn, Australien og Irland har i gennemsnit en signifikant stærkere socioøkonomisk baggrund end de tilsvarende elever i Danmark. For elever med 2. generationsindvandrerbaggrund er det kun elever i Finland af de nordiske lande, som i gennemsnit har en svagere socioøkonomisk baggrund i forhold til elever i Danmark. Norge og Sverige er ikke signifikant forskellige fra Danmark.

For både OECD-landene samlet og de nordiske lande gælder, at elever uden indvandrerbaggrund har en stærkere socioøkonomisk baggrund end elever med indvandrerbaggrund. For OECD-landene samlet og for de nordiske lande, undtagen Danmark og Finland, gælder endvidere, at elever med 2. generationsindvandrerbaggrund har en *stærkere* forældrebaggrund end elever med 1. generationsindvandrerbaggrund. I Danmark ses det derimod, at elever med 2. generationsindvandrerbaggrund har en *svagere* forældrebaggrund end elever med 1. generationsindvandrerbaggrund. Sidstnævnte forhold gælder, uanset hvilket mål for forældrebaggrund der benyttes.

På baggrund af, at vi generelt finder en positiv sammenhæng mellem stærkere forældrebaggrund og skolepræstation, kan ovenstående bidrage til forståelsen af forskelle i de opnåede scorer for elever med 1. og 2. generationsindvandrerbaggrund i PISA 2015 i Danmark.

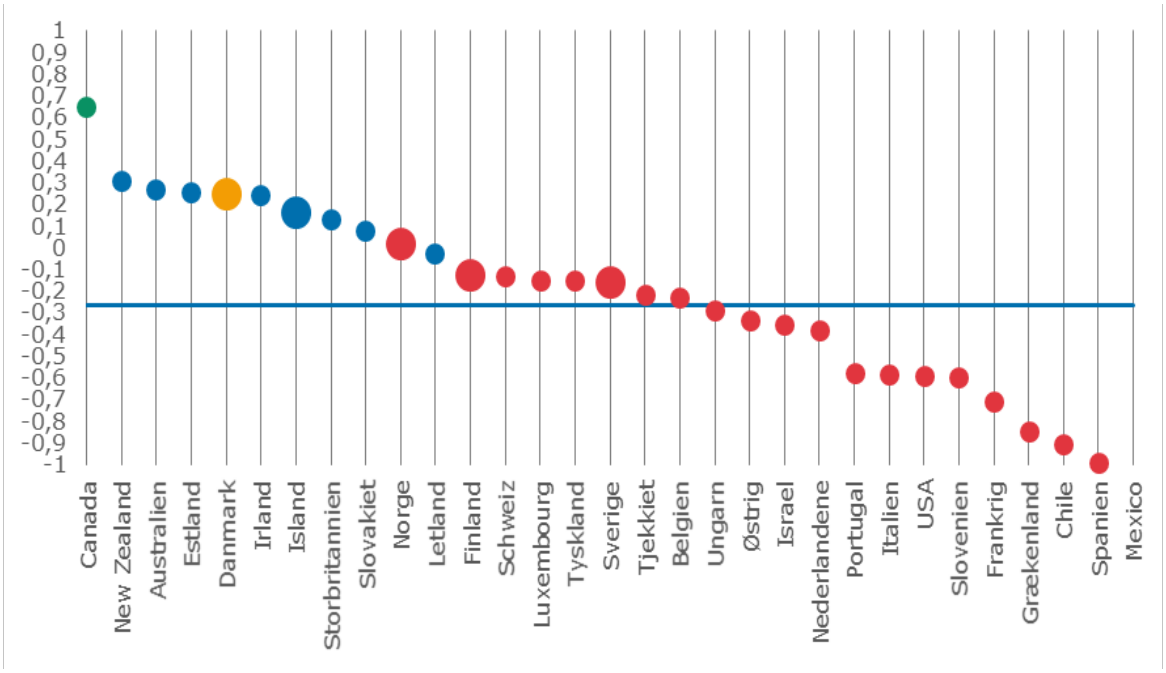
Figur 2.1 Socioøkonomisk baggrund for elever uden indvandrerbaggrund

Note: Grøn – signifikant højere end Danmark. Blå – ikke signifikant forskellig fra Danmark. Rød – signifikant lavere end Danmark. OECD gennemsnit er markeret med en blå linje.

Kilde: OECD PISA 2015.

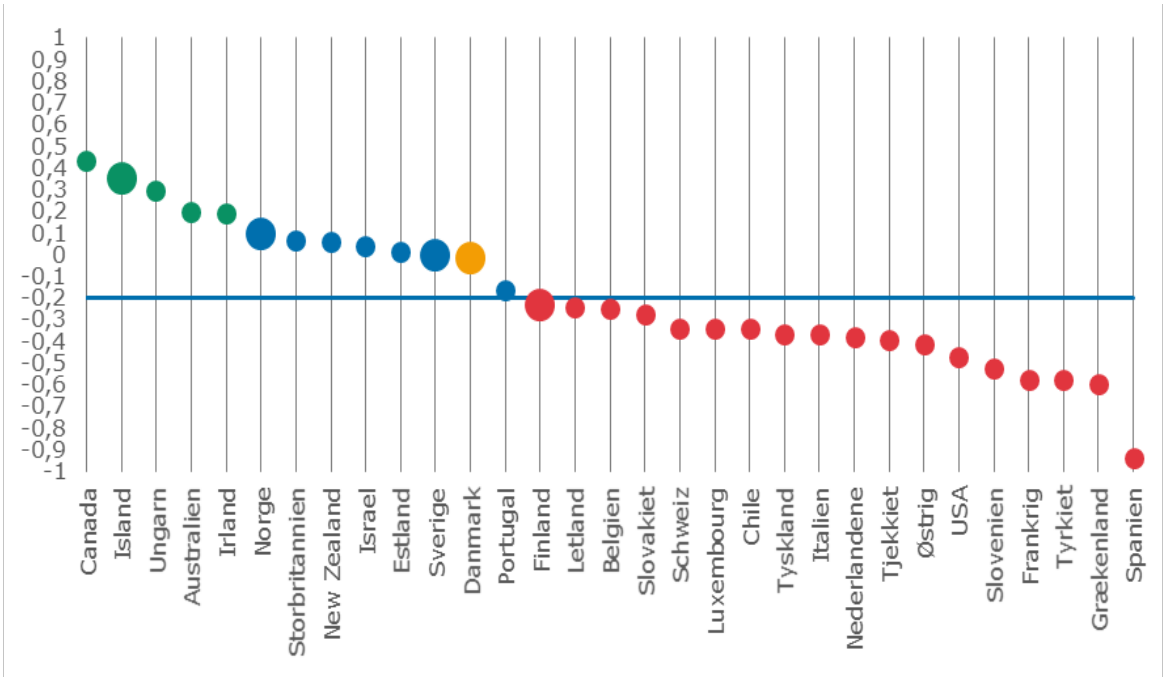
Figur 2.2 Socioøkonomiske baggrund for elever med 1. generationsindvandrerbaggrund

Note: Grøn – signifikant højere end Danmark. Blå – ikke signifikant forskellig fra Danmark. Rød – signifikant lavere end Danmark. OECD gennemsnit er markeret med en blå linje.

Kilde: OECD PISA 2015.

Figur 2.3 Socioøkonomiske baggrund for elever med 2. generationsindvandrerbaggrund

Note: Grøn – signifikant højere end Danmark. Blå – ikke signifikant forskellig fra Danmark. Rød – signifikant lavere end Danmark. OECD gennemsnit er markeret med en blå linje.

Kilde: OECD PISA 2015.

3 Forældrenes uddannelsesbaggrund

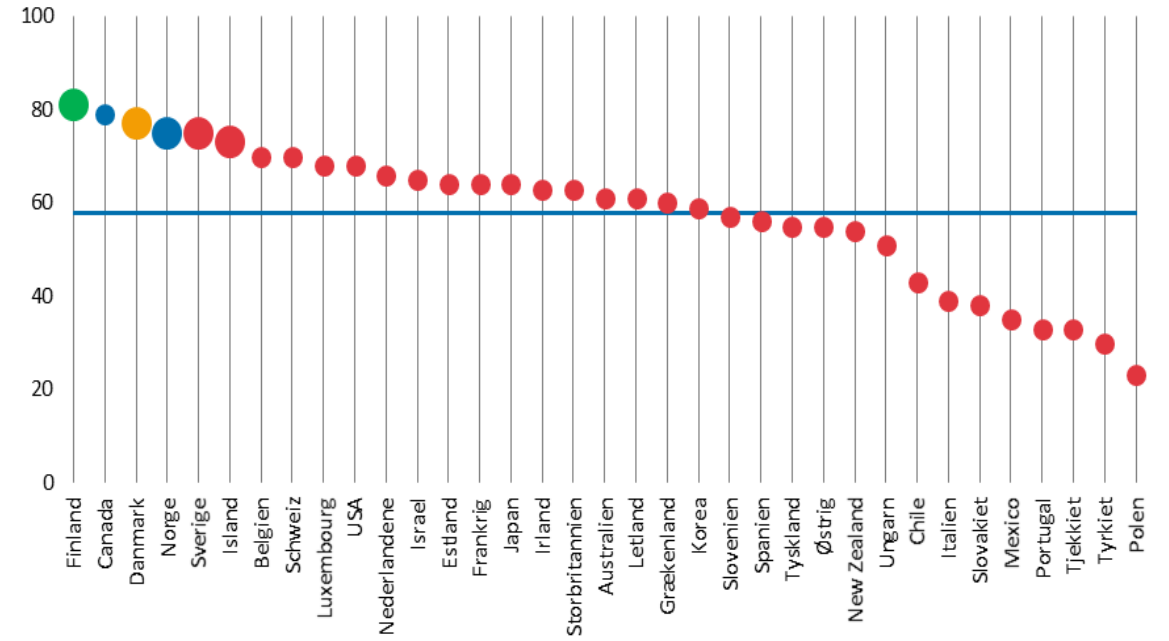
Forældrenes uddannelsesbaggrund er her angivet ved andelen af elever med mindst én forælder med en videregående uddannelse (kort, mellemlang og lang videregående uddannelse samt forskeruddannelse). For Danmark (og Finland) tegner der sig samme mønster af forældrenes uddannelsesbaggrund som ved forældrenes socioøkonomiske baggrund, nemlig at forældrebaggrunden er stærkest for elever uden indvandrerbaggrund og 1. generationsindvandrerbaggrund og lavest for elever med 2. generationsindvandrerbaggrund. For OECD-gennemsnittet, Norge og Sverige er der kun en mindre forskel mellem elever med 1. og 2. generationsindvandrerbaggrund, når vi ser på andelen af elever med forældre med en videregående uddannelse.

Når vi ser på forældrenes uddannelsesbaggrund og elever uden indvandrerbaggrund, ligger Danmark blandt de lande, hvor flest elever har en forælder med en videregående uddannelse. Andelen af forældre i Danmark med videregående uddannelse for elever uden indvandrerbaggrund bliver kun overgået (signifikant) af Finland. Norge er ikke signifikant forskellig fra Danmark. Sverige og Island ligger lige efter Danmark (men er signifikant forskellige fra Danmark). Det vil sige, at alle de nordiske lande ligger i toppen i den internationale sammenligning af OECD-lande.

Andelen af forældre i Danmark med videregående uddannelse for elever med 1. generationsindvandrerbaggrund er lavere end i Canada, Finland og New Zealand. Når vi ser på elever med 1. generationsindvandrerbaggrund, er Danmark rykket lidt ned i den internationale sammenligning i forhold til det generelle socioøkonomiske indeks, der blev præsenteret ovenfor. En del af landene, som har en højere andel af forældre med en videregående uddannelse, er dog ikke signifikant forskellige fra Danmark.

For elever med 2. generationsindvandrerbaggrund er der 10 lande, heriblandt alle de øvrige nordiske lande, der har en signifikant større andel af elever med forældre med videregående uddannelse. Det vil sige, at med hensyn til elever med 2. generationsindvandrerbaggrund er Danmark også rykket ned i den internationale sammenligning i forhold til det overordnede socioøkonomiske indeks. De 10 lande med en højere andel af forældre med videregående uddannelse for elever med 2. generationsindvandrerbaggrund end Danmark er: Canada, Island, Ungarn, Letland, Irland, Finland, Sverige, Estland, Israel, Norge og Australien. Derved ligger Danmark lavest blandt de fem nordiske lande. Der kan være mange grunde til det observerede fald, dog er det ikke muligt at forklare faldet ud fra tallene i dette notat. Det kan dog nævnes, at det overordnede socioøkonomiske indeks er beregnet ud fra mange andre faktorer end forældrenes uddannelse, som kan påvirke Danmarks position i den internationale sammenligning.

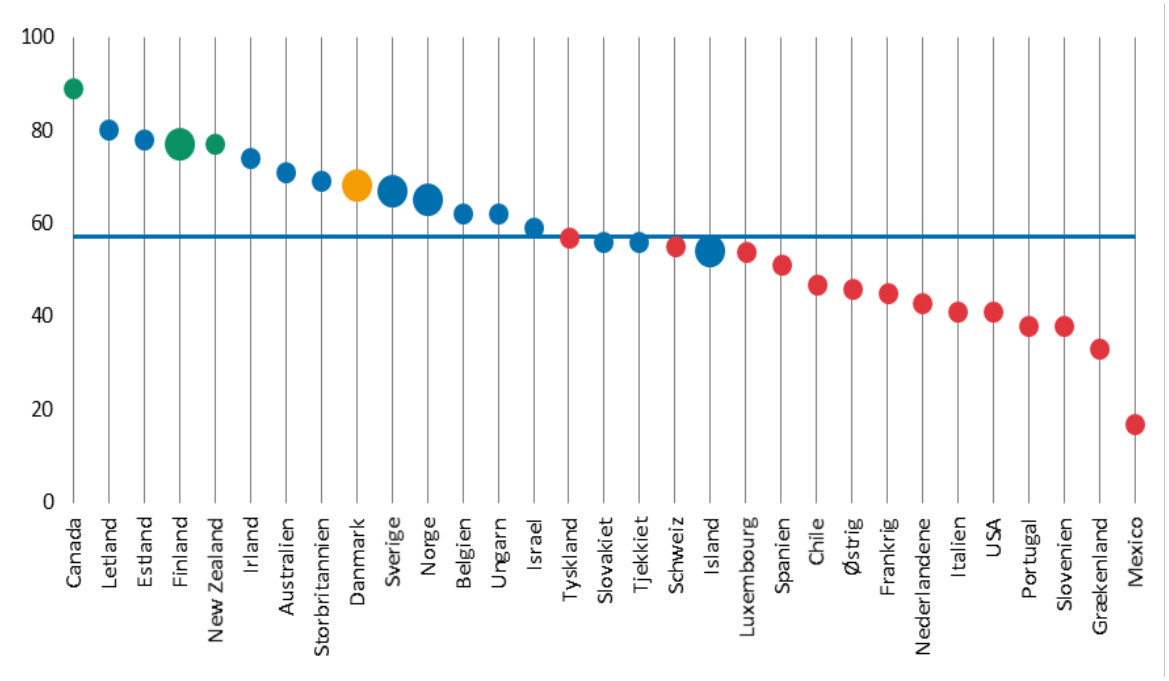
Figur 3.1 Andel af forældre med videregående uddannelse for elever uden indvandrerbaggrund

Note: Grøn – signifikant højere end Danmark. Blå – ikke signifikant forskellig fra Danmark. Rød – signifikant lavere end Danmark. OECD gennemsnit er markeret med en blå linje.

Kilde: OECD PISA 2015.

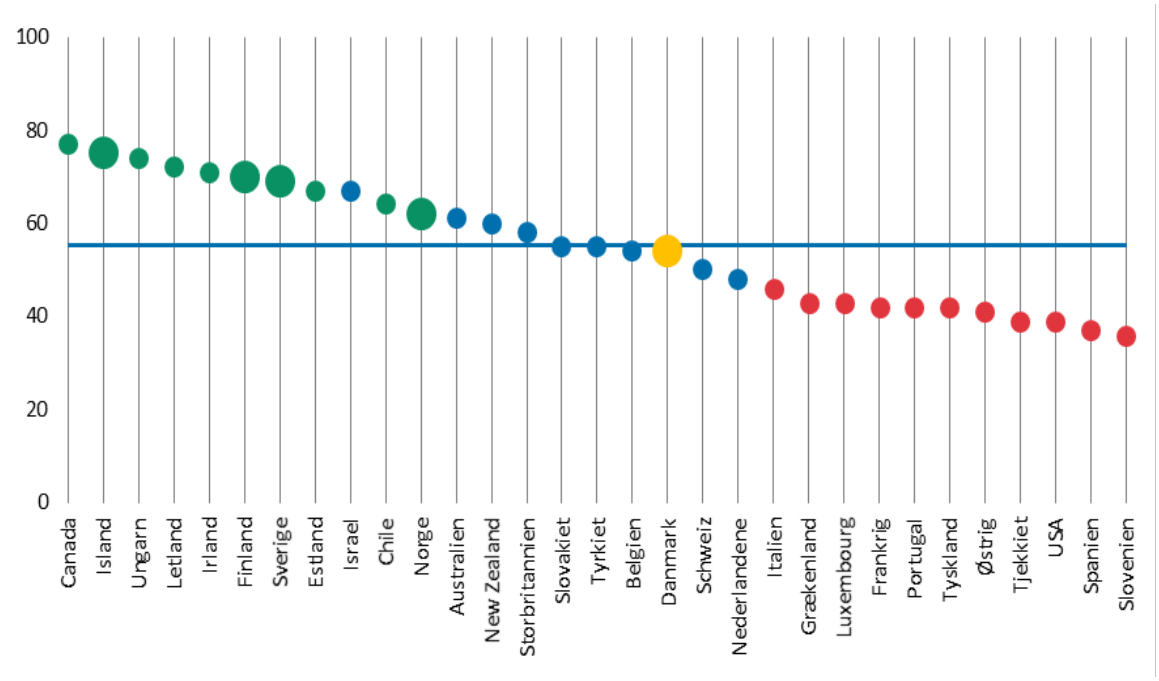
Figur 3.2 Andel af forældre med videregående uddannelse for elever med 1. generationsindvandrerbaggrund

Note: Grøn – signifikant højere end Danmark. Blå – ikke signifikant forskellig fra Danmark. Rød – signifikant lavere end Danmark. OECD gennemsnit er markeret med en blå linje.

Kilde: OECD PISA 2015.

Figur 3.3 Andel af forældre med videregående uddannelse for elever med 2. generationsindvandrerbaggrund

Note: Grøn – signifikant højere end Danmark. Blå – ikke signifikant forskellig fra Danmark. Rød – signifikant lavere end Danmark. OECD gennemsnit er markeret med en blå linje.

Kilde: OECD PISA 2015.

4 Forældrenes erhvervsmæssige stilling

Ligesom ved uddannelsesbaggrunden ses overordnet samme mønster for Danmark af forældrenes erhvervsmæssige stilling som ved deres socioøkonomiske baggrund. Forældrebaggrunden er stærkest for elever uden indvandrerbaggrund og 1. generationsindvandrerbaggrund og lavest for elever med 2. generationsindvandrerbaggrund. Forskellen mellem elever med 1. og 2. generationsindvandrerbaggrund, når vi ser på forældrenes erhvervsmæssige stilling, er dog mindre i forhold til den forskel, vi så for de øvrige mål for forældrebaggrund. For OECD-landene samlet og for de øvrige nordiske lande (undtagen Island) er der stort set ingen forskel mellem elever med 1. og 2. generationsindvandrerbaggrund, når vi ser på andelen af forældrenes erhvervsmæssige stilling.

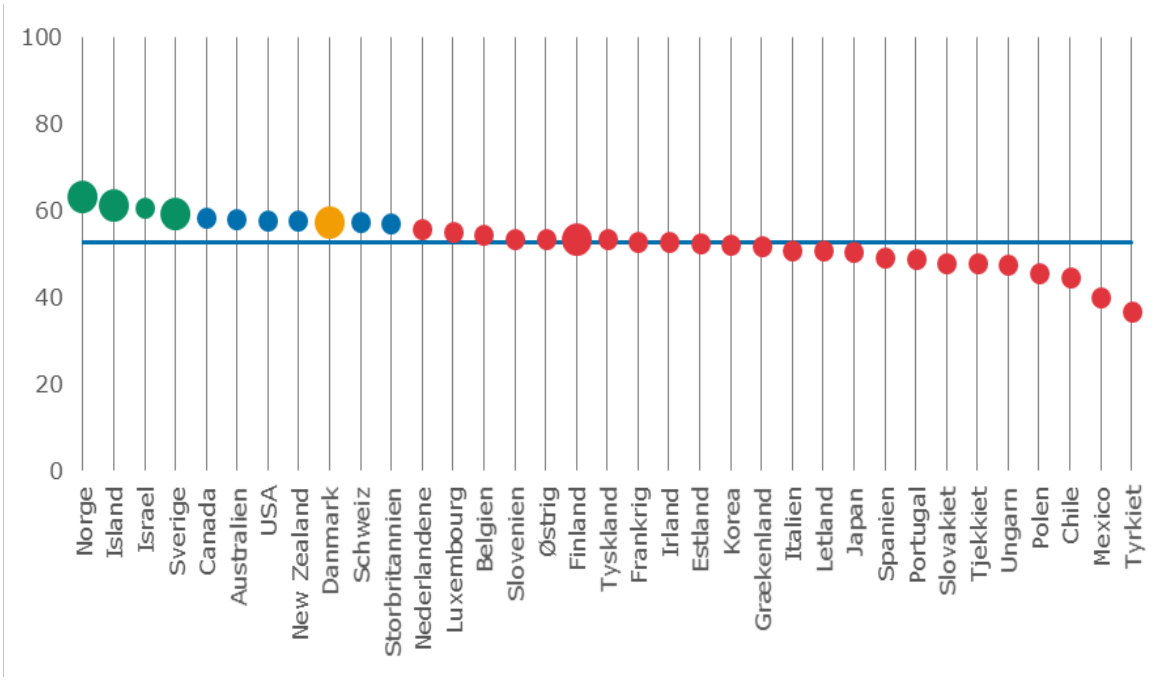
Når vi ser på forældrenes erhvervsmæssige stilling, er Danmark dog rykket ned i den internationale sammenligning for alle grupper af elever i forhold til ESCS-indekset, således at der tegner sig et lidt mindre positivt billede af den socioøkonomiske baggrund for eleverne i Danmark i forhold til OECD-landene. Derved har eleverne i flere lande en stærkere forældrebaggrund end eleverne i Danmark, når der ses på forældrenes erhvervsmæssige stilling end ved det generelle socioøkonomiske indeks.

Forældrenes erhvervsmæssige stilling for elever uden indvandrerbaggrund i Danmark er signifikant lavere end Norge, Island, Israel og Sverige. Det vil sige, at Danmark ligger under de fleste andre nordiske lande. Finland er eneste andet nordiske land, hvor forældrenes erhvervsmæssige baggrund er lavere end i Danmark.

Syv lande har en signifikant stærkere forældrebaggrund målt ved deres erhvervsmæssige stilling for elever med 1. generationsindvandrerbaggrund i forhold til Danmark. Forældres erhvervsmæssige stilling for elever med 1. generationsindvandrerbaggrund er lavere i Danmark end Canada, Letland, New Zealand, Australien, Estland, Storbritannien og Irland. De nordiske lande er ikke signifikant forskellige fra Danmark.

12 lande har en signifikant stærkere forældrebaggrund målt ved deres erhvervsmæssige stilling for elever med 2. generationsindvandrerbaggrund i forhold til Danmark. Forældres erhvervsmæssige stilling for elever med 2. generationsindvandrerbaggrund er lavere i Danmark end Israel, Ungarn, Canada, Australien, New Zealand, Storbritannien, Irland, Letland, Norge, Portugal, Sverige og Estland. Island og Finland er ikke signifikant forskellige fra Danmark.

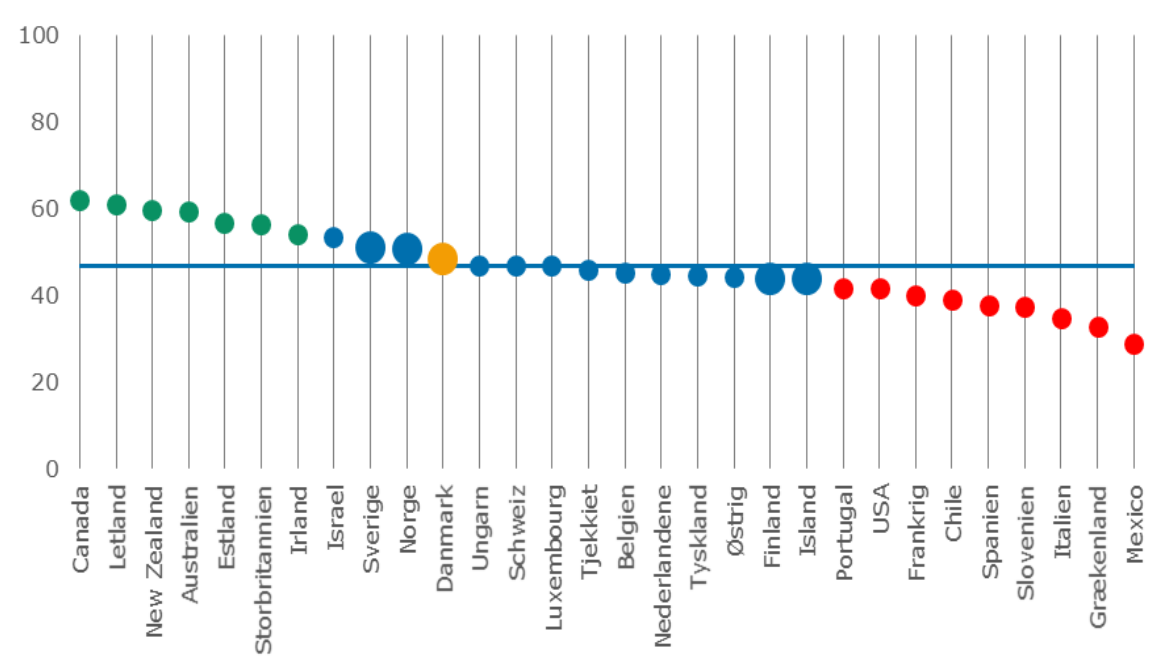
Figur 4.1 Forældrenes erhvervsmæssige stilling for elever uden indvandrerbaggrund

Note: Grøn – signifikant højere end Danmark. Blå – ikke signifikant forskellig fra Danmark. Rød – signifikant lavere end Danmark. OECD gennemsnit er markeret med en blå linje.

Kilde: OECD PISA 2015.

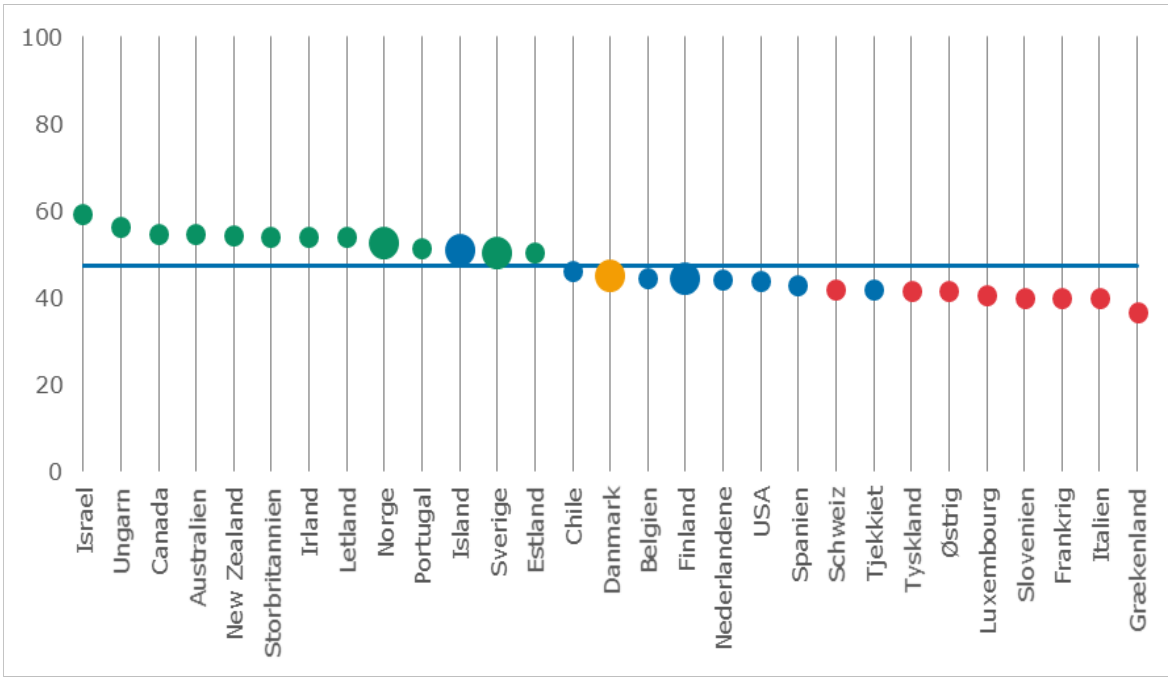
Figur 4.2 Forældrenes erhvervsmæssige stilling for elever med 1. generationsindvandrerbaggrund

Note: Grøn – signifikant højere end Danmark. Blå – ikke signifikant forskellig fra Danmark. Rød – signifikant lavere end Danmark. OECD gennemsnit er markeret med en blå linje.

Kilde: OECD PISA 2015.

Figur 4.3 Forældrenes erhvervsmæssige stilling for elever med 2. generationsindvandrerbaggrund

Note: Grøn – signifikant højere end Danmark. Blå – ikke signifikant forskellig fra Danmark. Rød – signifikant lavere end Danmark. OECD gennemsnit er markeret med en blå linje.

Kilde: OECD PISA 2015.

5 Opsamling

Hovedbudskabet er grundlæggende det samme for de tre mål for forældrebaggrund: ESCS-indekset for socioøkonomisk baggrund, forældrenes uddannelse og erhvervsmæssige stilling. Danmark ligger relativ højt i en sammenligning med andre OECD-lande, når vi ser på forældrebaggrund for elever uden indvandrerbaggrund. For alle tre mål har elever uden indvandrerbaggrund stærkere baggrund end OECD generelt. Dog er billedet mindre positivt, når alene andelen af forældre med videregående uddannelse og forældrenes erhvervsmæssige stilling anvendes som indikator for forældrebaggrund i forhold til det generelle ESCS-indeks, der ud over uddannelse og erhvervsmæssig stilling også indeholder en række andre indikatorer for forældrebaggrund. De andre nordiske lande ligger generelt lavere end Danmark i forhold til det socioøkonomiske indeks, mens de nordiske lande ligger mere blandet i forhold til de to andre mål for forældrebaggrund.

For Danmark gælder, at uanset mål for forældrebaggrund så har elever uden indvandrerbaggrund en stærkere forældrebaggrund end elever med 1. generationsindvandrerbaggrund, der igen har en stærkere forældrebaggrund end elever med 2. generationsindvandrerbaggrund. Dette gælder særligt for ESCS-indekset og for forældrenes uddannelse. Samme entydige forhold lader ikke til at være gældende i fx Norge og Sverige. I disse lande lader det til, at elever med 1. og 2. generationsindvandrerbaggrund i højere grad ligner hinanden, når vi ser på de tre mål for forældrebaggrund. For disse to lande (og for OECD-landene samlet) lader det endog til, at elever med 2. generationsindvandrerbaggrund har en lidt stærkere forældrebaggrund end elever med 1. generationsindvandrerbaggrund, når vi ser på ESCS-indekset.

Referencer

Ganzeboom, H.B.G. (2010). A new international socio-economic index [ISEI] of occupational status for the International Standard Classification of Occupation 2008 [ISCO-08] constructed with data from the ISSP 2002-2007; with an analysis of quality of occupational measurement in ISSP. Paper presented at Annual Conference of International Social Survey Programme, Lisbon, 1 May 2010.

Greve, J. & Krassel, K. F. (2017). PISA Etnisk 2015. Hvordan elever med indvandrerbaggrund klarer sig i PISA-testen og deres holdninger og forventninger til naturvidenskab. København: KORA. Det Nationale Institut for Kommuners og Regioners Analyse og Forskning.

ILO (1990). ISCO-88: International Standard Classification of Occupations. International Labour Office, Geneva.

OECD (2012). PISA 2009 Technical Report. Paris: OECD Publishing.

OECD (2014). PISA 2012. Technical Report. Paris: OECD Publishing.

OECD (2016). PISA 2015. Technical background Annex A. Paris: OECD Publishing.

Det Nationale Institut
for Kommuners og Regioners
Analyse og Forskning

Købmagergade 22
1150 København K
E-mail: kora@kora.dk
Telefon: 444 555 00